

שיעור 6-3: הקולנוע התיעודי (דוקומנטרי)

מטרות:

להבחין בין קולנוע תיעודי (דוקומנטרי) לבין קולנועי עלילתי (בדיוני) להכיר סוגיות אישיות, משפחתיות, חברתיות ופוליטיות מחיי ילדים בישראל באמצעות סדרת הסרטים הדוקומנטריים "סיפורי ילדים". לפתח יכולת ניתוח של סרט דוקומנטרי.

הפעילות:

- א. נמנה סרטים אהובים עלינו. נכתוב שמותיהם על הלוח. נמיין אותם על פי קריטריונים שיציעו התלמידים כגון: ישראלי/זר, אמיתי/בדיוני, מצויר/ לא מצויר, פנטזיה/אמיתי וכדמ'. נציעה את החלוקה לשתי קטגוריות-על: סרטים תיעודיים שהם עובדתיים והסיפור שהם מספרים התרחש באמת (factual) לעומת סרטים עלילתיים המספרים סיפור בדוי (fictional).
- ב. הצגת הגדרה של סרט דוקומנטרי:
סרט דוקומנטרי הוא ז'אנר קולנועי או טלוויזיוני המבוסס על מקומות, חוויות, אירועים ואנשים אמיתיים וכן על עובדות אמיתיות בקשר אליהם שהתרחשו במציאות.
- הסבר על מורכבות היכולת לתעד את המציאות בדיוק כפי שהיא באמצעות משחק נקודות המבט.
- ג. **משחק נקודות המבט:** בוחרים ארבעה מתנדבים. כל אחד ממוקם בנקודה אחרת בחדר.
- ✓ אמצע החדר מול הכיתה.
 - ✓ קיר צדדי.
 - ✓ בפינת החדר.
 - ✓ בקיר המנוגד (מאחור).

כל אחד מתאר בפירוט מרבי את מה שהוא רואה ממקום עמידתו.

המסקנה: המיקום במרחב מכתוב את נקודת המבט. לכן חשוב שנהיה מודעים לנקודת המבט של המצלמה שגם היא "רואה" רק מנקודת מבט מסוימת, גם כשהיא רוצה לספר את המציאות בדיוק "כפי שהיא".

ד. הפרק "נקודות ראות" מתוך הסדרה "כן לציפור" של הטלוויזיה החינוכית (מערך מצורף).

ה. בקבוצות: הילדים יציעו תסריט לסרט תיעודי על הכיתה שלנו. מהו הנושא של הסרט? מהו המסר/הרעיון המרכזי שלו? מיהם הגיבורים? האם כל התלמידים יהיו גיבוריו או רק אחדים מהם? היכן

תעמוד המצלמה? האם תהיה מוסיקה? האם יהיה קריין? ראיונות אישיים? להציג את התסריטים השונים לפני כל הכיתה. לראות שיש אפשרויות רבות לעשות סרט על הכיתה שלנו, מנקודות מבט שונות ועם מסרים, גיבורים ותפיסות קולנועיות שונות.

ו. נצפה בסרט שלם מתוך מבחר "סיפורי ילדים: פרויקט קולנוע דוקומנטרי לילדים":

- מישהו לאהוב – אופיר טריינין (2005) 16 דקות
- רועי רוצה לרקוד – נועה אהרוני (2005) 22 דקות
- נבדל – דניאל סיוון ודורית תדיר (2005) 15 דקות

הערה חשובה:

לצערי הרב בסדרה זו אין אף סרט שהגיבורה שלו היא ילדה. ישנם סרטים העוסקים גם בילדות אך הן לא גיבורות כמו שי, רועי ואיסחאק שהם גיבורים ראשיים של סרטים שנעשו עליהם ועל חייהם. לכן הבחירה שלי בסרטים אלו נעשתה מתוך איכותם והיכולת שלהם לעורר דיון בכיתה בצד אי נחת מכך שיוצרי הסדרה לא חשבו על היבט כה משמעותי של הצורך בלפחות סרט אחד שהגיבורה שלו ילדה.

הסרט: מישהו לאהוב

במאי: אופיר טריינין (2005) 16 דקות

תקציר הסרט:

שלוש שנים עברו מאז התגרשו הוריו של שי בן העשר, וכמעט אף אחד לא דיבר איתו על הנושא - לא הוריו ולא האחים הגדולים. כאן, נפתח שי, ומספר בגלוי לב על כאבו האישי והאהבה שחסרה לו. זאת, בד בבד עם התאהבותו בילדה, שדרכה הוא מקווה למצוא את האהבה החסרה.

מהלך השיעור:

- הקדמה לסרט: זהו סרט תיעודי שיצר הבמאי אופי טריינין ואורכו 16 דקות
- צפייה ברצף (ללא מטלות וללא "שימו לב...")

דיון:

א. האם הסרט מצא חן בעיניכם? או: מהי הסצנה המרגשת/הזכורה ביותר בסרט זה?

נאפשר לכל הילדים להתבטא תוך הדגשת החשיבות של אקלים כיתה המאפשר להעלות התייחסויות שונות ומגוונות בצורה פתוחה ובטוחה (מבוסס על מודל ניהול דיון לאחר צפייה בסרט של הלגה קלר וכן מערך מצורף של הפרח של הלגה קלר).

- ב. נסביר לתלמידים את תהליך הדיון הראשוני שעשינו זה עתה ונקרא לו "אורור רגשות ומחשבות". המטרה היא לאפשר לכל אחד ואחת להביע התרשמות ראשונית מן הסרט. נסביר שכל ניתוח של סרט מתחיל מביור הקשר האישי שלנו אתו, מהזדהות, זיכרונות, חוויות אישיות, מחשבות ראשוניות.
- ג. כעת אחרי ש"אורורנו" – נפנה לשלב השני והוא להבין את הקשר בין משמעויות הסרט לבין אמצעי הביטוי שלו.

להלן ניתוח קצר של הסרט תוך הקניית מושגי יסוד אחדים:

- **פתיח** נתחו את הפתיח של הסרט.
- הסצנה הראשונה של כל סרט היא חשובה מאוד כיוון שבאמצעותה אנחנו מכירים את הדמות הראשית ומתוודעים לשאלה במה יעסוק הסרט. לעיתים נבין כבר בהתחלה מהי הבעיה או הקונפליקט המרכזי שהסרט מבקש להעלות. בסצנת הפתיח של "מישהו לאהוב" אנחנו רואים את שי, גיבור הסרט, כשהוא בלי חולצה, אנחנו קרובים אליו למדי (צילום ב-M.C.U כלומר צילום דמות מהחזה עד הראש), הרקע הוא החדר הפרטי שלו. שי מביט ישירות למצלמה- כלומר מביט ישירות אלינו - ואומר מיד בהתחלה "אני מקנה באנשים שיש להם חברות" ואז הוא מדבר בגילוי יוצא דופן על חוסר באהבה ועל הרצון הגדול שלו שתהיה לו אהבה. עם הכתובית של שם הסרט נשמעת נעימת פסנתר. אמצעי הסרט הנסקרים כאן ובהם המיקום בבית בחדר הפרטי של שי, השוט הקרוב והמקרב את שי אלינו כשהוא ללא חולצה, המענה הישיר והכן שלו לשאלות ששואל אותו הבמאי וכן הפסנתר הבודד המתנגן ברקע כשמופיעה כותרת הסרט – כל אלו קשורים למסרים או לתוכן שרוצה הסרט להביע באמצעותם: כנות "מעורטלת", ישירות, ללא התחכמות ועיסוק בנושאים פסיכולוגיים-אינטימיים באופן אמיץ.
- **מהי עלילת הסרט? על מה הסרט הזה?**
- העלילה של הסרט מתמצת לעיל בטבלה הוורודה. העלילה היא השתלשלות של סיפור הסרט. עלילה היא רצף האירועים/ סדר האירועים מתחילתו ועד סופו של הסרט.
- ואולם עלילה איננה **הנושא** בו עוסק הסרט. נושא הסרט הוא מענה לשאלה **על מה הסרט?**
- בסרט זה השאלה היא מה מטריד את הגיבור-שי, עם מה הוא מתמודד? נשאל את עצמנו לפיכך מהו הנושא/ים המטופל בסרט זה? בסרט מספר **נושאים**:
- **מצוקות רגשיות של ילדים** כגון: בדידות, צורך באהבה, בדידות, עצב, פחד מכישלון, היעדר ביטחון עצמי, משבר גירושין של ההורים, והיכולת להתמודד איתן.
- **גילוי והסתרה של רגשות**: המפתח להתמודדות טובה עם מצוקות הוא לבטא את התחושות והרגשות. בהסתרה משלמים מחיר אך גם בגילוי רגשות.

- **חלומות** - חלקם מתגשמים (למצוא אהבה) ואחרים לא (שההורים יחזרו לחיות יחד).
- **מבנה** – לכל סרט יש מבנה. מהו מבנהו של סרט זה?
 המבנה כאן עשוי **מפתיח** המציג את הקושי של שי, **אמצע/גוף** הסרט המציג את התמודדות עם הקושי של שי לאורך זמן ובזירות/מקומות/עם אנשים שונים **והסוף** - המביא בדרך כלל לקשירת הקצוות או פתרון הקונפליקט. כאן בסרט הפתרון הוא טוב לעת עתה. שי מצא חברה נחמדה בשם מיכל והגשים לפחות חלום אחד שלו, למצוא אהבה.
תקריב - בחרו בצילום תקריב (קלוז אפ) אחד בסרט וספרו מה המשמעות של צילום זה ומהי תרומתה לסרט כולו?
- בכל סרט ניתן לזהות שלושה מרחקי צילום (שוטים) עיקריים: קרוב (קלוז-אפ או תקריב, צילום הפנים) רחוק (לונג שוט או תרחיק, צילום של דמות ורקע) ובינוני (מדיום שוט, כלומר צילום מהמותניים ומעלה). בסרט זה ישנן כמה סצנות בתקריב ומכיוון שתקריב משמעותו התקרבות לדמות פיסית אך בעיקר מבחינה רגשית, כדאי לבחון את השימוש בתקריב מבחינה זו. סצנה מאוד משמעותית בסרט היא כאשר שי מצולם כשהוא יושב על הדשא בגן כלשהו כשברקע אנשים וילדים. המצלמה מתקרבת מאוד לפניו ושי מספר שהוא לא מרגיש יותר לבד, שצריך להיות אופטימי ושבעבר סבל מחנק בגרון ולהזיז בבטן אך כעת הכל טוב יותר. ואולם הדברים הנאמרים עומדים בסתירה מוחלטת לדמעות הזולגות על לחיו ולכאב העצום שמשדרים פניו. כלומר **כלומר פס הקול והסצנה המצולמת עומדים בסתירה זה לזה**, דהיינו מספרים דברים הפוכים. זה ממשיך את הנושא של הסרט כולו: גילוי והסתרה של רגשות.
- **סצנה/תמונה בסרט ש"מדברת" ללא מילים**: חשבו על שוט אחד (תמונה מצולמת) או סצנה שלמה שמסופרת בסרט ללא מילים ובכל זאת מעבירה משמעויות.
 לדוגמא: הסצנה שבה שי חובט בשטיח כאילו היה שק אגרוף, או בתחילת הסרט כאשר שי הוא מצולם בבית הספר כשכולם משחקים כדורסל והוא יושב מכורבל בודד בתוך גומחה בקיר, כדי להציג בצורה חזותית את בדידותו, כעסיו וניתוקו מהחברה הסובבת בל קשייו.
- **שימוש בזוויות צילום לא שגרתיות**: חשבו מהי המשמעות שנוצרת בשוט החזרה של שי לביתו הריק כתוצאה מצילום בזווית גבוהה?
 סרט "מדבר" אלינו חזותית גם באמצעות הזווית של המצלמה כלומר נקודת המבט. ישנן שלוש זוויות צילום עיקריות: רגילה – בגובה העיניים, גבוהה – המצלמה מביטה מלמעלה כלפי מטה. ונמוכה - המצלמה מביטה מלמטה כלפי מעלה. בסצנה שבה שי חוזר הביתה הוא מצולם מזווית גבוהה מאוד
- **סרט תיעודי (דוקומנטרי)** - כפי שראינו בתרגיל הפתיחה כל סרט תיעודי הוא מבויס על ידי במאי. תהליך הבימוי כולל 1. **בחירה** מתוך הסיפור הרחב של שי מה להכניס לתוך הסרט ומה להוציא. 2. **התמקדות** בהיבט אחד של חייו תוך וויתור על היבטים אחרים. לכן נשאל את עצמנו האם הסרט הזה מציג את המציאות אותה בחר להביא בצורה משכנעת ואמינה? (לנמק מתוך דוגמאות מן הסרט) על מה הוא וויתר? או במילים אחרות מה אנחנו לא יודעים על שי והיה

מעניין לדעת? האם יש לנו מקומות שבהם אנחנו פחות מאמינים לסרט? האם היינו מוכנים להשתתף גם אנחנו בסרט כזה על עצמנו? מה היינו מספרים על עצמנו?